

การฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำเทือกเขาพนมดงรักตามแนวพุทธศาสนาใน จังหวัดศรีสะเกษ*

The Ecocigical Restoration and Water Source of the Phanom Dong Rak Mountain
of the Buddhist' Peoples in Sisaket Province

บุญยืน งามเปรี่ยม

Boonyuan Ngampriem

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: weeraphong2556@gmail.com

Received March 18, 2019; Revised March 24, 2019; Accepted June 30, 2019

บทคัดย่อ

การฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำเทือกเขาพนมดงรักตามแนวพุทธศาสนาของประชาชนในจังหวัดศรีสะเกษมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำตามแนวพุทธ คณะผู้วิจัยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลวิธีการเก็บข้อมูลจากเอกสาร และการเก็บข้อมูลภาคสนามรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องตามประเด็นที่กำหนดเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ข้อมูลเชิงกายภาพรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีสัมภาษณ์

ผลการวิจัยพบว่า การฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำตามแนวพุทธนั้น มีแนวคำสอนเชิงสนับสนุนการฟื้นฟูระบบนิเวศของพุทธศาสนาอยู่ 3 แนวทาง ได้แก่ การฟื้นฟูระบบนิเวศตามหลักศีล 5 แนวทางการฟื้นฟูระบบนิเวศตามหลักไตรสิกขา สอดแทรกเรื่องธรรมชาติ และใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ใช้ทางสายกลาง แนวทางที่สามคือหลักของมรรคมีองค์แปดหรือเรียกอีกอย่างว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ทางสายกลาง หมายถึง หลักแนวคิดเกี่ยวกับให้รู้จักอยู่กับธรรมชาติด้วยความสมดุล ความเหมาะสม ความเสมอ ความพอดี จะเห็นว่า ทั้งสามแนวทางดังกล่าวเป็นหนทางตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา พุทธศาสนานี้เน้นแนวทางเพื่อนำมาปฏิบัติจึงเห็นผลสัมฤทธิ์ เพราะฉะนั้นถ้าต้องการเห็นผลการฟื้นฟูแหล่งน้ำชาวบ้านชุมชนต้องนำแนวคิดดังกล่าวไปปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจึงเห็นผล

คำสำคัญ: การฟื้นฟูระบบนิเวศ; แหล่งน้ำ; วิถีพุทธ

* การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

Abstract

The Ecological restoration of the Phanom Dong Rak Mountains and Water Resources along the Buddhist lines of people in SISAKET Province. The objective is to study the restoration of ecological systems and water resources according to Buddhist principles. The research team used a method to collect data from data collection methods. And field data collection, collecting data from relevant documents according to the issues that were set, field research, physical data, collecting data from the target group by interview method.

The research found that, the ecological restoration systems and water resources in accordance with Buddhist principles, There are 3 teachings that, the restoration of the ecology of Buddhism, namely; ecological restoration according to the five precepts of the ecological system, according to the threefold principles, Insert the nature and use the principle of the eight forth path used the middle path, The third approach is the principle of There are eight elements, also known as "middle path". The middle way means the concept of being known to nature, with balance, appropriateness, equality, fit. The path according to the concept of Buddhism emphasizes the guideline to be used to see the achievement. Therefore, if you want to see the results of the water sources, the villagers must strictly implement such concepts and therefore see the results.

Keywords: Ecocigical Restoration; Water Resources; Buddhist Way

บทนำ

การฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำตามแนวพุทธ การฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำตามแนวพุทธตามหลักธรรมวินัย วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศและแหล่งน้ำ โดยกระบวนการบูรณาการหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา นางเยาว์ ชาญณรงค์ ได้เขียนหนังสือ “วัฒนธรรมและศาสนา” ซึ่งมีประเด็นเกี่ยวกับความเชื่อวิถีชีวิตและพฤติกรรมในสังคมของศาสนาที่เกี่ยวกับน้ำดังนี้ (1) ศาสนาฮินดู ได้แก่ ความเชื่อเรื่องแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ความเชื่อเรื่องชาวฮินดูมีลักษณะคล้ายคลึงใกล้เคียงกับชาวฮินดูโบราณชาวฮินดูโบราณเชื่อว่าแม่น้ำคงคาเป็นน้ำที่พระศิวะบีบออกมาจากมวยผมของพระองค์ซึ่งพระศิวะสถิตย์อยู่ณยอดเขาหิมาลัย หากใครได้นำศพหรือเถ้ากระดูกกลอยทิ้งในแม่น้ำคงคานี้ก็จะไปสู่สวรรค์นอกจากนี้พวกพราหมณ์นิยมอาบน้ำล้างบาปโดยเชื่อว่าแม่น้ำคงคาโดยเฉพาะที่ท่าเมืองพาราณสีนั้นศักดิ์สิทธิ์มากสามารถล้างบาปได้มาถึงสมัยพระพุทธเจ้าเคยทรงสนทนากับพราหมณ์ผู้ไปอาบน้ำในแม่น้ำคงคาเป็นใจความว่าถ้าในแม่น้ำคงคาสามารถล้างบาปได้จริงและอำนวยผลให้ผู้ลงอาบไปสู่สวรรค์แล้วพวกกุ้งหอยปูปลาก็มีโอกาสไปสวรรค์ได้มากกว่ามนุษย์เพราะอาศัยอยู่ในแม่น้ำตลอดเวลา (นางเยาว์ ชาญณรงค์, 2547) สุเทพ สุนทรเกสซ์ (2547) ได้แปลงานเขียนของโดนัลด์สแวนเนอร์เรื่อง “นิเวศวิทยาพุทธศาสนาในประเทศไทย : พุทธทาสภิกขุ

และพระธรรมปิฎก” ไว้ว่านิเวศวิทยาของท่านพุทธทาสพบได้ในคำสอนของท่านที่ว่าธรรมะก็คือธรรมชาติ คือการปลดปล่อยให้เป็นอิสระจากอำนาจครอบงำของธรรมชาติเป็นหลักธรรมที่ทำให้ท่านพุทธทาสตั้งวัด สอนโมกข์ขึ้นมาในปี พ.ศ.2475 เพื่อใช้เป็นศูนย์กลางในการเทศนาสั่งสอนและเพื่อปฏิบัติธรรมในบริเวณป่า ใกล้เมืองไชยาจังหวัดสุราษฎร์ธานีแทนที่จะเป็นพระจำวัดอยู่ในกรุงเทพฯสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของวัดป่า สำหรับท่านพุทธทาสไม่ใช่อะไรนอกจากจะเป็นเครื่องช่วยในการเปลี่ยนแปลงตัวเอง จะเห็นว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติทั้งในด้านหลักคำสอนและหลักประพฤติปฏิบัติ ในมุมมองทั้งสองหลักมองว่าสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติคือส่วนหนึ่งที่สนับสนุนทำให้กระบวนการปฏิบัติ ตามหลักคำสอนบรรลุถึงอุดมคติสูงสุดตามความเชื่อของพุทธศาสนานั้นเอง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปัญหาและสาเหตุของการบริหารจัดการน้ำ
2. เพื่อศึกษาการฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำตามแนวพุทธ
3. วิเคราะห์การฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำเพื่อหาแนวทางปฏิบัติตามแนวพุทธของประชาชนใน

จังหวัดศรีสะเกษ

วิธีดำเนินการวิจัย

การฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำเพื่อหาแนวทางปฏิบัติตามแนวพุทธของประชาชนในจังหวัดศรีสะเกษ” กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยโดยมีขั้นตอนที่สำคัญในการศึกษา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. รูปแบบการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบผสมผสาน คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำตามแนวพุทธจากคัมภีร์ เอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop)

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เป็นการเลือกประชากร หรือกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Selection) สัมภาษณ์ผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) ได้แก่ 1) กลุ่มผู้ปฏิบัติภาครัฐ (Government Sector) พื้นที่ละ 1 คน รวมเป็น 3 คน 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติทางศาสนา (Religious Sector) คือ พระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ 6 รูป และ 3) กลุ่มผู้ปฏิบัติภาคชุมชน (Community Sector) คือ ประชาชนในพื้นที่ 21 คน รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด 30 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย 1) แบบสำรวจ (Surveying Guide) สำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่ที่ทำการวิจัย ประวัติความเป็นมาระบบนิเวศและแหล่งน้ำ ประกอบด้วย ภูมิศาสตร์ ชุมชน แหล่งน้ำ ข้อมูลด้านสังคม และขนบธรรมเนียมประเพณี 2) แบบสังเกต (Observation Guide) ประกอบด้วย แบบสังเกตแบบความคิดเห็น (Participants Observation) และแบบสังเกตแบบไม่มีความคิดเห็น (Non-Participants Observation) สังเกตสภาพทั่วไปในพื้นที่ หมู่บ้าน แผนที่

ชุมชน แหล่งน้ำ ข้อมูลด้านสังคม ชนบทธรรมประเพณีที่เกี่ยวกับระบบนิเวศ และแหล่งน้ำ และ3) แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview Guide) และแบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview Guide) เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากกรอบแนวคิด และตามความมุ่งหมายของการวิจัย ใช้สำหรับสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาการฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ก่อนการลงเก็บรวบรวมข้อมูลได้ทำความเข้าใจในเบื้องต้นว่า การรู้และเข้าใจในความเป็นมนุษย์ของผู้วิจัยและผู้ถูกวิจัย จะต้องอาศัยการยอมรับในความรู้และความสามารถของผู้วิจัยและผู้ถูกวิจัย ดังนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัยและตอบคำถามการวิจัย จึงใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) การศึกษาเอกสาร (Surveying) เพื่อวิเคราะห์ในด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมา ปัญหา แนวทางแก้ไข แนวทางการฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำและการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม 2) การสังเกต (Observation) แบบมีส่วนร่วม และแบบไม่มีส่วนร่วมควบคู่กันไป เช่น การสังเกตและชวนกลุ่มชุมชนพูดคุย แสดงความคิดเห็น เป็นเทคนิคการสังเกตที่ผู้วิจัยใช้ในระยะแรก ๆ ของการเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนและการทำงานภาคสนามในชุมชนในช่วงต่อ ๆ มา ข้อมูลที่สังเกตได้แก่ สภาพทั่วไป 3) การสัมภาษณ์ (Interview) แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) ใช้ในการเก็บข้อมูลทั่วไป เช่น ข้อมูลบริบทของชุมชน ความเป็นมาในทางวัฒนธรรม การดำรงชีวิต การสนับสนุนหรือการร่วมมือกันของคนในชุมชน การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง พูดคุยแบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ มีกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย เช่น ผู้เฒ่าแก่ ประชาชนชาวบ้าน ผู้อาวุโสในชุมชน ผู้นำชุมชน สมาชิกกลุ่มองค์กรในชุมชน ชาวบ้านใกล้วัดและผู้มีส่วนร่วมทั่วไป เป็นต้น และ4) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลของกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้รู้ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์การฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำโดยกำหนดแนวทางของคำถามไว้ล่วงหน้าเป็นหัวข้อกว้าง ๆ ตามกรอบที่จะศึกษาเป็นคำถามลักษณะปลายเปิดโดยทำเวทีให้สับร่ายากาตเป็นกันเองมากที่สุด

5. การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการใช้สถิติเชิงพรรณนาและประเมินผลด้วยความคิดเห็นเบื้องต้น การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์สามารถประมาณค่าที่ผ่านการประเมินประสิทธิภาพความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยมีเกณฑ์การแปลความหมายคะแนน 3 ระดับ คือ 1) ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ การจัดการ และแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และกระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับการฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัย 2) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามจากการสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นสำคัญ ที่เน้นการนำผลการวิเคราะห์มาเผยแพร่สู่สังคม ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับต่างๆ และ3) วิเคราะห์การฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำตามแนวพุทธ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทาง

วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเชื่อมโยงการส่งเสริมสัมมาชีพของชุมชนในแต่ละเขตได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมไปถึงการสร้างเกณฑ์ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน

ผลการวิจัย

การฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำตามแนวพุทธนั้น มีแนวคำสอนเชิงสนับสนุนการฟื้นฟูระบบนิเวศของพุทธศาสนาอยู่ 3 แนวทาง ได้แก่ การฟื้นฟูระบบนิเวศตามหลักศีล 5 แนวทางการฟื้นฟูระบบนิเวศตามหลักไตรสิกขา สอดแทรกเรื่องธรรมชาติ และใช้หลักมรรคมืด 8 ใช้ทางสายกลาง แนวทางที่สามคือหลักของมรรคมืดแปดหรือเรียกอีกอย่างว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ทั้งสามแนวทางเป็นหนทางตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา ที่เน้นแนวทางเพื่อนำมาปฏิบัติให้เห็นผลสัมฤทธิ์ ในการฟื้นฟูแหล่งน้ำชาวบ้าน ชุมชน ผลการวิจัยพบว่า

1. แนวคิดการฟื้นฟูระบบนิเวศตามหลักศีล 5

ศีล 5 หรือเบญจศีล คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา หรือการรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว และเป็นหลักการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ถือว่าเป็นพื้นฐานที่เน้นการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะที่เป็นเพื่อนกัน พระพุทธองค์ตรัสศีล 5 หรือศีลธรรมพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ทั้งส่วนตัวและที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกาย วาจา ตลอดจนทำมาหาเลี้ยงชีพซึ่งได้กำหนดวางไว้เพื่อทำให้ความเป็นอยู่นั้น กลายเป็นสภาพอันเอื้ออำนวยแก่การเป็นอยู่และต่อสภาพแวดล้อม รวมทั้งการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการอนุรักษ์ป่ารายละเอียดยังนี้

1) ละเว้นจากการล่าสัตว์ หมายถึง การล่าสัตว์ทุกชนิดเพื่อการล่าหรือเพื่อบูชายัญและรวมไปถึงการไม่ทำลายพืช สัตว์โลกทุกชนิดไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานย่อมรักชีวิตของตน มีความตั้งใจที่จะรักษาชีวิตไว้ให้ยาวนานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้มองเห็นชีวิตตนมีคุณค่าควรแก่การถนอม เรามีความรู้สึกรักชีวิตเราอย่างไร คนอื่น หรือสัตว์อื่นก็มีความรู้สึกรักชีวิตของตนอย่างนั้น

2) ละเว้นจากการลักขโมย หมายถึง ควรถือประโยชน์ตามที่ธรรมชาติได้ให้มาไม่ควรไปเร่ง หรือเพิ่มผลผลิตโดยใช้สารเคมี จนกลายเป็นการทำลายธรรมชาติและเป็นมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม

3) ละเว้นจากการประพฤติดินทางเพศ หมายถึง เว้นจากประพฤติดินในกามผู้ประพฤติดินศีลข้อนี้จะทำให้ชีวิตมีภัยคุกคามหรือมีศัตรูมากในทำนองเดียวกัน ด้านสิ่งแวดล้อมถ้ามนุษย์ประพฤติดินต่อธรรมชาติโดยมองธรรมชาติเป็นเสมือนผู้หญิง มนุษย์มีการลักลอบตัดต้นไม้ฆ่าสัตว์ก็นับเป็นการล่วงละเมิดสิทธิของธรรมชาติ

4) ละเว้นจากการพูดเท็จ อันได้แก่คำปดเสียดสี และคำคำพูดแต่คำสัตย์จริงด้วยความจริงใจและ ปราศจากอคติ ในด้านจริยธรรมสิ่งแวดล้อมบุคคลควรพูดเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งใช้สื่อต่างๆ เพื่อประชาสัมพันธ์การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม

5) ละเว้นจากการดื่มสุราหรือน้ำเมาและรวมทั้งยาเสพติด ศิลข้อนี้จะทำให้ผู้ละเมิดขาดสติในการประยุกต์ใช้ต่อสิ่งแวดล้อม บุคคลไม่ควรดื่มน้ำเมาซึ่งเป็นผลผลิตจากต้นไม้หรือพืชต่างๆซึ่งเป็นที่มาแห่งการแสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติเป็นการทำร้ายธรรมชาติ

ศิลปทั้ง 5 ข้อนี้ เป็นหลักจำเป็นในสังคมมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อให้เกิดความปกติทั้งในตนเองและสังคม เพราะช่วยควบคุมความประพฤติไม่ให้พลาดถล่ำในการทำ ความช่วยเหลืออย่างใด อย่างอย่างหนึ่ง รวมทั้งทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย จึงจัดอยู่ในระดับศีลธรรมอันเป็นมูลฐานที่จะนำไปสู่ความสงบของจิตใจไม่ให้ความชั่วครอบงำได้

2. แนวคิดการฟื้นฟูพระบวรนิเวศที่ตามหลักไตรสิกขา

หลักคำสอนต่างๆ ของพระพุทธศาสนามีการสอดแทรกเรื่องธรรมชาติไว้ เช่น เรื่องธรรมนิยาม ที่กล่าวถึงทุกสิ่งมีการเป็นไปตามเหตุและผล แม้แต่การปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอน ถ้าปรารถนามุ่งให้เกิดความวิเวกก็ต้องพึงพาอาศัยความเป็นธรรมชาติ พุทธบริษัทเมื่อมีความเคารพสักการบูชาในพระรัตนตรัย พึงปฏิบัติธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด มองธรรมชาติที่อยู่รอบตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชีวิต สร้างจิตสำนึกอันประกอบไปด้วยเมตตาและความกตัญญูทุกเวลา ผู้วิจัยสรุปรวมในหลักไตรสิกขา 3 คือ

1) ศิล ข้อปฏิบัติตนชั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีวินัยในตนเอง และประกอบอาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุขและ ในการแก้ปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

2) สมาธิ เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ ให้มีจิตสำนึกที่ดี และสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิตที่ดี กล่าวคือการมีจิตใจที่มีคุณธรรม เมตตาต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม ตระหนักในคุณค่าของการพัฒนาจิตใจ โดยอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม ด้วยการ ปฏิบัติธรรม การบำเพ็ญสมาธิภาวนา

3) ปัญญา การฝึกอบรมด้านปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และวางแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหาด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งสามารถเข้าใจเหตุผล มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่มีอคติเคลือบแฝง เป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลส เป็นอยู่ด้วยความรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและ สิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ โดยใช้ปัญญาในการกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์และใช้ในการแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้

ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนววิถีพุทธ ก็คือการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาในเบื้องต้นมีการควบคุมความประพฤติ ด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีล ถ้าทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่ควรจะเป็นแล้ว จึงต้องมีการ สร้างกติกากฎหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้งพฤติกรรมทางกาย และวาจา ซึ่งศีลสังวรนี้ จะช่วยระมัดระวังและควบคุม ลงโทษ ผู้ที่

ฝ่าฝืน จึงต้องเป็นความร่วมมือกันระหว่างรัฐ ชุมชน และศาสนาในการสร้างกติการ่วมกัน การเข้าใจคำสอนในพระสูตร ช่วยให้เห็นลักษณะการแก้ ปัญหาที่เน้นตัวเองและการมีส่วนร่วมของทุกคน นอกจากนี้หลักธรรมยังช่วยเสริมสร้างปัญญา มีความรู้ความเข้าใจมีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์ และแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นภาระที่ทุกคนต้องช่วยกันดูแลรักษาบูรณาการ ปรับท่าทีในการแก้ปัญหาในเรื่องสิ่งแวดล้อมทั้งด้าน พฤติกรรม จิตสำนึก และภูมิปัญญาที่เชื่อมประสานเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติอันจะช่วยให้การแก้ปัญหาและการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน (พระครูพิพิธจารธรรม, 2558)

3. แนวคิดการฟื้นฟูแหล่งน้ำตามมรรค

ยึดถือปฏิบัติด้วย “มรรค” แปลว่าทาง ในที่นี้หมายถึงทางเดินของใจ เป็นการเดินจากความทุกข์ไปสู่ความเป็นอิสระหลุดพ้นจากทุกข์ ซึ่งมนุษย์หลงยึดถือและประกอบขึ้นใส่ตนด้วยอำนาจของอวิชชา มรรคมืองค์แปด คือต้องพร้อมเป็นอันเดียวกันทั้งแปดอย่างดุจเชือกพันแปดเกลียว องค์แปดคือ 1) **สัมมาทิฐิ** ความเข้าใจถูกต้อง 2) **สัมมาสังกัปปะ** ความใส่ใจถูกต้อง 3) **สัมมาวาจา** การพูดจาถูกต้อง 4) **สัมมากัมมันตะ** การกระทำถูกต้อง 5) **สัมมาอาชีวะ** การดำรงชีพถูกต้อง 6) **สัมมาวายามะ** ความพากเพียรถูกต้อง 7) **สัมมาสติ** การระลึกประจําใจถูกต้อง และ 8) **สัมมาสมาธิ** การตั้งใจมั่นถูกต้อง

มรรคมืองค์ 8 นี้ ได้ชื่อว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง เพราะเป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระ ดับทุกข์ ปลอดปัญหา ไม่ติดข้องในที่สุดทั้งสอง คือ กามสุขัลลิกานุโยค และอัตตกิลมณานุโยค

คำว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” แยกออกเป็น 2 คำ คือ มัชฌิมา+ปฏิปทา “มัชฌิมา” แปลว่า กลาง สายกลาง ระหว่างกลาง ไม่ตกไปข้างใดข้างหนึ่ง คำว่า “ปฏิปทา” แปลว่า ทางเดิน ทางดำเนิน หรือ ข้อปฏิบัติ เมื่อรวมกันจึงได้ความหมายว่า “ทางสายกลาง หรือ ข้อปฏิบัติอันเป็นสายกลาง” ที่สร้างความสมดุล ความเหมาะสม ความเสมอ ความพอดี ซึ่งเป็นความประสานสอดคล้องกันระหว่างข้อปฏิบัติปลีกย่อยต่าง ๆ ที่มาประชุมกันร่วมกันทำงาน ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาจะต้องมีสมตาคือความสมดุล ซึ่งเป็นความพอดีชนิดหนึ่ง เป็นชื่อเรียกสติอีกอย่างหนึ่ง ธรรมชาติของมนุษย์ โดยเฉพาะจิตของมนุษย์ไม่ต้องการติดข้องอยู่ในกฎระเบียบ หรือข้อบังคับของใคร ไม่ต้องการตกเป็นทาสของสิ่งแวดล้อมใดๆ ไม่ว่าจะเป็นกรอบธรรมเนียม ประเพณี กล่าวคืออยากอยู่เหนือกฎของธรรมชาติ ด้วยลักษณะเฉพาะของมนุษย์นี้ เป็นสาเหตุให้มนุษย์เป็นพวกที่ชอบอะไรตามอำเภอใจเพราะมีความอิสระเกินขอบเขต ดังนั้นมนุษย์จึงต้องมีระบบควบคุมสังคมซึ่งได้แก่ ศีลธรรม จารีตประเพณี ศาสนา และกฎเกณฑ์ข้อบังคับ ความเป็นอิสระ เสรีภาพจนเกินไปนั้น ทำให้มนุษย์ถูกกิเลสครอบงำได้โดยง่าย เมื่อเกิดขึ้นแล้วทำให้จิตหิวโหยอยากได้ เกิดความดิ้นรน อยู่ไม่เป็นสุข หากหยุดยั้งไม่ได้ก็จะเป็นต้นเหตุให้ดิ้นรนแสวงหาสิ่งที่อยากได้มาสนองความต้องการ หรือเมื่อไม่ได้โดยวิธีชอบธรรมก็นำไปทำความชั่วความไม่ดียามต่าง ๆ เช่น ลักขโมย หูจู้ด คอรัปชั่น โกง ปล้น จนถึงฆ่าคนตาย โสกะ เป็นอันตรายแก่ธรรมทั้งปวง คือเป็นตัวทำลายศีลธรรม

มนิธรรม สันติธรรม วัฒนธรรม สามัคคีธรรม ยุติธรรมและธรรมชาติโลภะ ละได้ด้วยการให้ทาน การเสียสละ เอื้อเพื่อเกื้อกูลกันในทางที่ชอบ

3. วิเคราะห์การฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำเทือกเขาพนมดงรักตามแนวพุทธของประชาชนในจังหวัดศรีสะเกษ

5.1 กล่าวโดยสรุปแนวคิดซึ่งนำมาปฏิบัติเพื่อช่วยในการฟื้นฟูแหล่งน้ำพอที่จะสรุปได้ดังนี้

การฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำตามแนวพุทธนั้น มีแนวคำสอนเชิงสนับสนุนการฟื้นฟูระบบนิเวศของพุทธศาสนาอยู่ 3 แนวทาง คือ

1. หลักแรกคือแนวทางการฟื้นฟูระบบนิเวศตามหลักศีล 5 คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา หรือการรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว และเป็นหลักการควบคุมตน ให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ถือว่าเป็นพื้นฐานที่เน้นการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะที่เป็นเพื่อนกัน นำและยึดถือหลัก ศีล 5 เพื่อเป็นการรักษาจริยธรรม เพราะศีล 5 หรือเบญจศีล คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจาให้เรียบร้อยการรักษาปกติตามระเบียบวินัย ศีล 5 หรือศีลธรรมพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ ความประพฤติที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกาย วาจา ที่นำมาประยุกต์ใช้เพื่อการอนุรักษ์ป่า คือ 1) ละเว้นจากการล่าสัตว์ สัตว์โลกทุกชนิดไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานย่อมรักชีวิตของตน เรามีความรู้สึกรักชีวิตเราอย่างไร คนอื่น หรือสัตว์อื่นก็มีความรู้สึกรักชีวิตของตนอย่างนั้น 2) ละเว้นจากการลักขโมย ควรถือประโยชน์ตามที่ธรรมชาติได้ให้มาไม่ควรไปเร่งหรือเพิ่มผลผลิตโดยใช้สารเคมี จนกลายเป็นการทำลายธรรมชาติและเป็นมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม 3) เว้นจากประพฤติดินในกามผู้ประพฤติดินศีลข้อนี้จะทำให้ชีวิตมีภัยคุกคามหรือมีศัตรูมากในทำนองเดียวกัน ด้านสิ่งแวดล้อมถ้ามนุษย์ประพฤติดินต่อธรรมชาติโดยมองธรรมชาติเป็นเสมือนผู้หญิงมนุษย์มีการลักลอบตัดต้นไม้ฆ่าสัตว์ก็นับเป็นการล่วงละเมิดสิทธิของธรรมชาติ 4) ละเว้นจากการพูดเท็จ อันได้แก่คำปดลียสัตย์ และคินคำ พูดแต่คำสัตย์จริงด้วยความจริงใจและ ปราศจากอคติ ในด้านจริยธรรมสิ่งแวดล้อม บุคคลควรพูดเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งใช้สื่อต่างๆ เพื่อประชาสัมพันธ์การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และ 5) ละเว้นจากการดื่มสุราหรือน้ำเมาและรวมทั้งยาเสพติด ศีลข้อนี้จะทำให้ผู้ละเมิดขาดสติในการประยุกต์ใช้ต่อสิ่งแวดล้อม บุคคลไม่ควรดื่มน้ำเมาซึ่งเป็นผลผลิตจากต้นไม้อหรือพืชต่างๆซึ่งเป็นที่มาแห่งการแสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติเป็นการทำร้ายธรรมชาติ ฉะนั้นศีลทั้ง 5 ข้อนี้ เป็นหลักจำเป็นในสังคมมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อให้เกิดความปกติทั้งในตนเองและสังคม เพราะช่วยควบคุมความประพฤติไม่ให้พลาดล้าในการทำ ความช่วยเหลืออย่างใดอย่างหนึ่ง รวมทั้งทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย จึงจัดอยู่ในระดับศีลธรรมอันเป็นมูลฐานที่จะนำไปสู่ความสงบของจิตใจไม่ให้ความชั่วครอบงำได้

2. แนวทางที่สองคือ แนวทางการฟื้นฟูระบบนิเวศที่ตามหลักไตรสิกขา คือหลักคำสอนต่างๆของพระพุทธศาสนามีการสอดแทรกเรื่องธรรมชาติไว้ เช่น เรื่องธรรมนิยาม ที่กล่าวถึงทุกสิ่งมีการเป็นไปตามเหตุและผล แม้แต่การปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอน ถ้าปราศจากมุ่งให้เกิดความวิเวกก็ต้องพึ่งพาอาศัย

ความเป็นธรรมชาติตามหลักไตรสิกขา 3 คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาเพื่อฝึกหัด อบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้น ข้อปฏิบัติตนในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาไม่เบียดเบียน มีวินัยในตนเอง และประกอบอาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุขในการแก้ปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ ให้มีจิตสำนึกที่ดี และสมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพจิตสุขภาพจิตที่ดี กล่าวคือการมีจิตใจที่มีคุณธรรม เมตตาต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม ตระหนักในคุณค่าของการพัฒนาจิตใจ โดยอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม ด้วยการปฏิบัติธรรม การบำเพ็ญสมาธิภาวนา การฝึกอบรมด้านปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และวางแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหาด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ สามารถเข้าใจเหตุผล มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่มีอคติ เคลือบแฝง เป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลส เป็นอยู่ด้วยความรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและ สิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ โดยใช้ปัญญาในการกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์และใช้ในการแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้น การฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำควรที่จะเริ่มที่ตัวบุคคล สมาชิกในชุมชน สมาชิกในสังคมรอบๆ นั้นควบคู่กันไปกับการฟื้นฟูทางกายภาพเพราะการฟื้นฟูที่ตัวบุคคล โดยนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาปฏิบัติและควรหาวิธีการสร้างกิจกรรมร่วมทางสังคม นั้นจะเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้ระบบนิเวศและแหล่งน้ำ คงอยู่อย่างสมบูรณ์ได้โดยแท้จริงยั่งยืนที่สุด เพราะคำสอนอันสูงสุดของพระพุทธศาสนาทางคือ มุ่งเน้นให้ทุกคนพ้นทุกข์นั่นเอง

3. แนวทางที่สามคือหลักของมรรคมีองค์แปดหรือเรียกอีกอย่างว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ทางสายกลาง คือแนวคิดเกี่ยวกับให้รู้จักอยู่กับธรรมชาติด้วยความสมดุล ความเหมาะสม ความเสมอ ความพอดี การใช้หลัก การวางใจให้เป็นกลาง ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ดำเนินชีวิตด้วยความพอดี พอเพียงไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และการนำทรัพยากรไปใช้ก็ต้องใช้อย่างเท่าที่จำเป็น เท่านั้นย่อมที่จะรักษาความสมดุลของธรรมชาติไว้ได้ ซึ่งเป็นความประสานสอดคล้องกันระหว่างข้อปฏิบัติปลีกย่อยต่าง ๆ ที่มาประชุมกันร่วมกันทำงาน ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาจะต้องมีสมมติคือความสมดุล ซึ่งเป็นความพอดีชนิดหนึ่ง การฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้มีความรู้ความเข้าใจมีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์ฟื้นฟู และแก้ปัญหาล้างแวดล้อม เป็นภาระที่ทุกคนต้องช่วยกันดูแลรักษาบูรณาการ ปรับทำที่ในการแก้ปัญหาในเรื่องสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านพฤติกรรม จิตสำนึก และภูมิปัญญาที่เชื่อมประสานเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ อันจะช่วยให้การแก้ปัญหาและการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน การฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำตามแนวพุทธนั้น เป็นการนำเอาหลักธรรมคำสอน ในพระพุทธศาสนามาบูรณาการปรับใช้ เพราะในหลักคำสอนนั้นไม่ได้มีคำสอนที่เป็นการชี้เฉพาะเจาะจงลงอย่างชัดเจน ปัญหาและอุปสรรคที่เป็นหลักสำคัญในการฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำนั้น คือตัวบุคคล สมาชิกในชุมชน สมาชิกในสังคมนั้นๆ ต้องตระหนักและพร้อมใจกันที่จะหาทางออกและป้องกันความเสื่อมโทรม ของระบบนิเวศ ตลอดจนทั้งหน่วยงานทางภาครัฐ องค์กรเอกชน โรงเรียน วัด ผู้นำชุมชนต้องหันมาจับมือกันอย่างจริงจัง สร้างความเข้าใจและยึดมั่นร่วมกันที่จะนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนามาใช้ปฏิบัติ

อภิปรายผลการวิจัย

การฟื้นฟูระบบนิเวศตามหลักศีล 5 คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา หรือการรักษา กาย วาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว และเป็นหลักการ ควบคุมตน ให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ถือว่าเป็นพื้นฐานที่เน้นการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับ ธรรมชาติในฐานะที่เป็นเพื่อนกัน ซึ่งสอดคล้องกับพระครูใบฎีกาถาวร สุรบุญโณ (เสนสอน) ที่ได้ศึกษา เรื่อง การศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของพระนิ ภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) วัดหนองกลับ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า บทบาทพระสงฆ์มี สำคัญต่อการดำรงอยู่ของชุมชนเนื่องจากชาวบ้านมองพระสงฆ์เป็นผู้ประพฤติธรรมมีความบริสุทธิ์ เป็นผู้ เสียสละ บำเพ็ญตน เพื่อประโยชน์ของประชาชนโดยบริสุทธิ์ใจ สำคัญที่สุดคือความรู้สึกว่า พระสงฆ์เป็นผู้ มีสติปัญญารอบรู้ ในด้านวิชาการต่างๆ เหนือชาวบ้าน และสามารถให้คำแนะนำ ปรีกษา แก่ชาวบ้านได้ เป็นอย่างดี (พระครูใบฎีกาถาวร สุรบุญโณ, 2554)

แนวทางการฟื้นฟูระบบนิเวศที่ตามหลักไตรสิกขา คือหลักคำสอนต่างๆ ของพระพุทธศาสนา มีการสอดแทรกเรื่องธรรมชาติไว้ เช่น เรื่องธรรมนิยาม ที่กล่าวถึงทุกสิ่งมีการเป็นไปตามเหตุและผล แม้แต่ การปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอน ถ้าปรารถนามุ่งให้เกิดความวิเวกก็ต้องพึงพาอาศัยความเป็นธรรมชาติ พุทธบริษัทเมื่อมีความ เคารพสักการบูชาในพระรัตนตรัย พึงปฏิบัติธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด มอง ธรรมชาติที่อยู่รอบตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชีวิต การฝึกจิต เรียนรู้จิตด้วย อภิธรรม การฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหานรินทร์ ทวีสิทธิ์ ที่ศึกษาเรื่องการศึกษาวิเคราะห์แนวคิด ของกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยใช้หลักโยนิโสมนสิการ พบว่า แนวคิดของสิ่งแวดล้อมศึกษามี พื้นฐานแนวคิดเช่นเดียวกันกับวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ สามารถที่จะนำเอาวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 7 วิธี มาประยุกต์ใช้ในการสอนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของสิ่งแวดล้อมทั้ง 5 ประการได้ คือ การสร้าง ความตระหนัก ความรู้ เจตคติ ทักษะ และการมีส่วนร่วมทางสิ่งแวดล้อมเข้ากันได้ และชี้ให้เห็นว่าแนวคิด กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา มีความคล้ายคลึงและสอดคล้องกับวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการทุกประการ แต่วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมีลักษณะพิเศษว่ามากกว่ากระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา ในเรื่องการฝึกใช้ ความคิดหรือการสร้างปัญญาให้เกิดขึ้นกับตนเอง ในการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมสอดคล้องกับ สภาพแวดล้อม (พระมหานรินทร์ ทวีสิทธิ์, 2547) และสอดคล้องกับพระอธิการสุวิทย์ จุกกธมฺโม (2556) ที่ ได้ศึกษาการศึกษาหลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาล้างแวดล้อม มีคำตอบว่า เมื่อมีสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นก็ ย่อมต้องเจอปัญหาล้างแวดล้อมที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน เช่น ปัญหาเกี่ยวกับป่าไม้ เป็นต้น การพัฒนา สิ่งแวดล้อมตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมตามหลักอริยสัจ 4 และ หลักธรรมนิยาม 5 นำหลักพุทธธรรมแก้ไขปัญหาล้างแวดล้อมนั้นเป็นสังคมที่ร่ำรวยปัญญา คือมีหลักพุทธ ธรรมให้ฝึกฝนอบรมตนได้ทั้งส่วน กายและใจ ภายใต้อหังการ หลักคิด และหลักปฏิบัติที่ชื่อว่า

แนวทางที่สามคือหลักของมรรคมงคลแปดหรือเรียกอีกอย่างว่า“มัชฌิมาปฏิปทา” ทางสาย กลาง หมายถึง หลักแนวคิดเกี่ยวกับให้รู้จักอยู่กับธรรมชาติด้วยความสมดุล ความเหมาะสม ความเสมอ

ความพอดี การใช้หลัก “มัชฌิมาปฏิปทา” ซึ่งหมายถึง “ทางสายกลาง หรือ ข้อปฏิบัติอันเป็นสายกลาง” ทางสายกลาง คือการวางใจให้เป็นกลาง ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ดำเนินชีวิตด้วยความพอดี พอเพียงไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และการนำทรัพยากรไปใช้ก็ต้องใช้อย่างเท่าที่จำเป็น เท่านั้นย่อมที่จะรักษาความสมดุลของธรรมชาติไว้ได้ ที่สร้างความสมดุล ความเหมาะสม ความเสมอ ความพอดี ซึ่งเป็นความประสานสอดคล้องกันระหว่างข้อปฏิบัติปลีกย่อยต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับกันยารัตนรินศรี (2556) พบว่า เป็นรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการร่วมกันโดยใช้หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร น้ำ ประกอบด้วย สังฆะ ความกตัญญู กตเวที ความเมตตาและกรุณา หลักสังคหวัตถุ 4 ความสามัคคี และความสันโดษ และพระสงฆ์นำหลักพุทธธรรมมาเทศนาสั่งสอนชาวบ้านให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ และประกอบพิธีกรรม เช่น การบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ และสอดคล้องกับนิติกรณ วงศ์ชัย (2553) ทำให้ทราบถึงประวัติและความเป็นมาของผู้ที่สร้างและออกแบบฝายท่าศาลาที่มีมา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งสมาชิกเหมืองฝายท่าศาลาส่วนใหญ่ยังใช้น้ำจากฝายแห่งนี้และยังทำให้ ทราบถึงวิธีการในการจัดการเหมืองฝายของกลุ่มสมาชิกเหมืองฝายท่าศาลาที่มีความเชื่อมั่นต่อการบริหารจัดการเหมืองฝายท่าศาลาที่ยังมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเกิดประโยชน์ ต่อระบบนิเวศและเกี่ยวข้องกับชีวิตผู้คนจำนวนมากเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เปี่ยมด้วยคุณค่าไว้ ให้ลูกหลานสืบต่อไป และพระมหาพระยงค์ สุนทจิโตโต(พันธวัตร) (2550) พบว่าบทบาทของพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมกับชุมชนในการทำกิจกรรมป่าชุมชนเริ่มตั้งแต่พระสงฆ์และชาวบ้านเข้ามาพัฒนาให้เป็นป่าชุมชน ทุกๆปีจะมีกิจกรรมร่วมกันปัจจุบันเป็นศูนย์การเรียนรู้ทางธรรมชาติและสัตว์ป่าพระสงฆ์เป็นแกนหลักในการดูแลรักษาป่าบทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์ใช้หลักธรรมชาติ รักษาธรรมชาติหรือธรรมะรักษาธรรมชาติการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้พบว่าพระสงฆ์อาศัยป่าเป็นที่ศึกษาทางสมถะและวิปัสสนาเป็นแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวศูนย์การเรียนรู้ทางธรรมชาติทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ใช้หลักการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างเป็นระบบร่วมมือกับหน่วยงานทางราชการจัดทำแผนพัฒนาป่าชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้และสืบสวนวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาชาวบ้านแบบยั่งยืน

สรุป

การฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำตามแนวพุทธนั้น มีแนวคำสอนเชิงสนับสนุนการฟื้นฟูระบบนิเวศของพุทธศาสนาอยู่ 3 แนวทาง ได้แก่ การฟื้นฟูระบบนิเวศตามหลักศีล 5 แนวทางการฟื้นฟูระบบนิเวศตามหลักไตรสิกขา สอดแทรกเรื่องธรรมชาติ และใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ใช้ทางสายกลาง แนวทางที่สามคือหลักของมรรคมีองค์แปดหรือเรียกอีกอย่างว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ทางสายกลาง หมายถึง หลักแนวคิดเกี่ยวกับให้รู้จักอยู่กับธรรมชาติด้วยความสมดุล ความเหมาะสม ความเสมอ ความพอดี จะเห็นว่า ทั้งสามแนวทางดังกล่าวเป็นหนทางตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา พุทธศาสนาเน้นแนวทางเพื่อนำมาปฏิบัติจึงจะเห็นผลสัมฤทธิ์ เพราะฉะนั้นถ้าต้องการเห็นผลการฟื้นฟูแหล่งน้ำชาวบ้านชุมชนต้องนำแนวคิดดังกล่าวไปปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจึงเห็นผล การฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำตามแนวพุทธนั้น เป็นการนำเอาหลักธรรมคำสอน ในพระพุทธศาสนามาบูรณาการปรับใช้ เพราะในหลักคำสอนนั้นไม่ได้มีคำสอนที่เป็นการชี้

เฉพาะเจาะจงอย่างชัดเจน ปัญหาและอุปสรรคที่เป็นหลักสำคัญในการฟื้นฟูระบบนิเวศและแหล่งน้ำนั้น คือตัวบุคคล สมาชิกในชุมชน สมาชิกในสังคมนั้นๆ ต้องตระหนักและพร้อมใจกันที่จะหาทางออกและป้องกันความเสื่อมโทรม ของระบบนิเวศ ตลอดทั้งหน่วยงานทางภาครัฐ องค์กรเอกชน โรงเรียน วัด ผู้นำชุมชนต้องหันมาจับมือกันอย่างจริงจัง สร้างความเข้าใจและยึดมั่นร่วมกันที่จะนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนามาใช้ปฏิบัติ

เอกสารอ้างอิง

- กันยารัตน รินศรี. (2556). *การจัดการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการแนวพุทธ : กรณีศึกษากลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำป่า จ. เชียงใหม่*(วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นงเยาว์ ชาญณรงค์. (2547). *วัฒนธรรมและศาสนา*, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นิติกรณ วงคชัย. (2553). *การจัดการน้ำของระบบเหมืองฝายท่าศาลา อำเภอเมืองเชียงใหม่*(วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระครูใบฎีกาถาวร สุรบุญโย (เสนสอน). (2554). *การศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของพระนิภากรโสภณ (ไกรฐานิสฺสโร) วัดหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์*(วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูพิพิธจารุธรรม. (2558). *แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีมูลนิธียักเมืองน่าน จังหวัดน่าน . วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
- พระมหานรินทร์ ทวีสิทธิ์. (2547). *การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยใช้หลักโยนิโสมนสิการ*(วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระมหาพระยนต์ สนั่นจิตโต (พันธ์วัตร). (2550). *บทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ : กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านปะอาว ตำบลปะอาว อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี*(วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- พระอธิการสุวิทย์ จุกกมโม (ปล้องไม้). (2556). *การศึกษาหลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุเทพ สุนทรเกิ้ลซ์. (2547). *ผู้แปล และเรียบเรียง. วัฒนธรรมกับสิ่งแวดล้อม*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.